

УДК 340.132.1

Ганьба Олег Борисович,
ад'юнкт Національної академії
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ СУБ'ЄКТІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ

У статті досліджуються питання правової поведінки суб'єктів охорони державних кордонів, її специфічні ознаки та значення в діяльності Державної прикордонної служби України.

***Ключові слова:** правова поведінка, специфічні ознаки, суб'єкти охорони державних кордонів, особливості правової поведінки.*

Постановка проблеми. Розбудова соціально-правової держави в Україні завдяки удосконаленню та підвищенню ефективності функціонування державного апарату на засадах законності і демократії, потребує належної правової поведінки усіх суб'єктів права. Правова поведінка ніколи не буває однозначною, адже у правовому житті присутня як гармонія, так і певна розбалансованість та протистояння [1, с. 83]. Зазначений стан правового життя пояснюється тим, що правова поведінка буває і правомірною, і протиправною, може проявлятися як у формі зловживання правом, так і бути об'єктивно неправомірною, тощо. Тому дослідження правової поведінки, як цілісної категорії та різноманітних форм її прояву, особливо у вузьких сферах життєдіяльності держави, якою є сфера діяльності Державної прикордонної служби України, вважається вкрай актуальною.

Специфіка діяльності суб'єктів охорони державних кордонів породжує, в свою чергу, особливості їх правової поведінки, що потребує детального дослідження цієї проблеми у аспекті діяльності Держприкордонслужби України.

Актуальність зазначеної проблеми пояснюється і тим, що у теоретико-правовому і прикладному сенсах залишається проблема з'ясування змісту терміну «правова поведінка», щодо якого серед фахівців до сьогодні точиться дискусія і відсутній консенсус [4, с. 67].

Актуальність дослідження зумовлюється також потребами розвитку Держприкордонслужби України, спрямованого на зміцнення правових і демократичних засад діяльності прикордонного відомства, забезпечення верховенства права, неухильного дотримання законності, відкритості цивільного контролю з боку суспільства, про що прямо йдеться у Концепції розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню правової поведінки приділяли і приділяють увагу такі вітчизняні і закордонні науковці як О. В. Батанов, М. Г. Братасюк, В. Голубовський, Ю. І. Гревцов, В. П. Казимірчук, А. Ф. Крижановський,

В. Н. Кудрявцев, В. В. Оксамитний, С. М. Олейников, І. М. Погрібний, Н. А. Пьянов, О. Ф. Скакун, О. Д. Тихомиров та інші. Однак дослідженню правової поведінки спеціальних суб'єктів права у вузьких сферах функціонування відносно нових правоохоронних органів української держави, до яких відноситься і Державна прикордонна служба України, приділялось недостатньо уваги [8].

Постановка завдання. Тому метою даної статті є дослідження проблем правової поведінки у діяльності суб'єктів охорони державних кордонів, що зумовлює опрацювання наступних завдань:

- проаналізувати існуючі визначення правової поведінки, які подаються у наукових джерелах;
- сформулювати власне визначення правової поведінки суб'єктів охорони державних кордонів;
- виділити та проаналізувати специфічні ознаки та особливості правової поведінки зазначених суб'єктів у правоохоронній сфері діяльності Держприкордонслужби України;
- окреслити місце і значення цього явища для підвищення ефективності діяльності зазначеної правоохоронної структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «правова поведінка» ввів у науковий обіг відомий радянський вчений-юрист В. М. Кудрявцев, наголошуючи на певній його умовності, оскільки цей термін за семантичним значенням більше відповідає терміну «правомірна поведінка», що вже достатньо доведено вітчизняними та зарубіжними науковцями [5, с. 48]. Проте за відсутністю більш коректного терміну (на що наголошував сам В. М. Кудрявцев) поняття «правова поведінка» в сенсі «поведінка у правовій сфері» найбільш широко використовується сучасною наукою [4, с. 67].

Правова поведінка, на думку О. Ф. Скакун, – це соціальна поведінка особи (дія чи бездіяльність) свідомо-вольового характеру, врегульована нормами права, що тягне за собою юридичні наслідки [9, с. 448]. Приблизно такого ж визначення правової поведінки дотримується і Т. І. Тарахонич [10, с. 481]. С. М. Олейников стверджує, що будь-яка юридично значима поведінка суб'єктів права (індивідуальних чи колективних) є правовою, якщо вона передбачена нормами права, оцінюється суспільством з урахуванням його вимог і тягне за собою юридичні наслідки (позитивні або негативні) для суб'єктів права [2, с. 352].

Зазначені та інші визначення правової поведінки в тій чи іншій мірі ґрунтуються на визначенні цього явища, поданого ще у 1995 році В. М. Кудрявцевим та В. П. Казимірчуком, згідно якого правова поведінка – це соціально значима поведінка індивідуальних або колективних суб'єктів, підконтрольна їх свідомості та волі, передбачена нормами права, що спричиняє юридичні наслідки [6, с. 79-80].

Виходячи з викладеного, можна сформулювати наступне визначення правової поведінки суб'єктів охорони державних кордонів – це передбачена нормами права юридично значима поведінка фізичних (військовослужбовців або працівників) чи юридичних осіб (органів охорони державних кордонів), що тягне за собою позитивні або негативні наслідки для конкретних суб'єктів права.

Для більш повної характеристики зазначеного типу правової поведінки потрібно виділити її специфічні ознаки (риси), що дасть змогу відмежувати це явище від суміжних типів правової поведінки суб'єктів інших правоохоронних органів. До таких ознак, на наш погляд, варто віднести:

- така правова поведінка передбачена чинними нормами законів і підзаконних актів, що регламентують діяльність суб'єктів охорони державних кордонів. Тому така правова поведінка можлива лише у сфері здійснення професійної діяльності суб'єктами охорони державних кордонів. Правова поведінка зазначених суб'єктів поза цією сферою не носитиме ознак специфічності;

- залежність її від рівня правосвідомості і правової культури суб'єктів охорони державних кордонів, в якості яких виступають військовослужбовці і працівники Держприкордонслужби України. Зазначені суб'єкти, виходячи з властивого для них рівня правосвідомості і правової культури, самостійно оцінюють життєво-правову ситуацію і переводять мотиваційний потенціал у практичну площину в ході здійснення своїх службових повноважень. Якщо особистість військовослужбовця чи працівника Держприкордонслужби стабільно перебуває на належному рівні інтелектуального, морального та культурного правового розвитку, то зазначені чесноти безпосередньо обумовлюють становлення мотивації саме правомірної, а не протиправної поведінки, що суттєво впливає на якість правової поведінки [1, с. 87];

- правова поведінка суб'єктів охорони державних кордонів зумовлена якістю юридичної визначеності (регламентованості), сутність якої полягає в наявності певних юридичних засобів регламентації правової поведінки зазначених суб'єктів, її зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) властивостей, передбачених нормами права. Межі такої поведінки, зазначені в нормах, вказують на діапазон можливостей суб'єктів та чітко визначені випадки впливу на поведінку юридичними засобами [2, с. 353].

Військовослужбовець чи працівник Держприкордонслужби лише тоді зацікавлено і цілеспрямовано здійснюватиме правомірну діяльність, якщо вбачатиме в праві надійну опору, розраховуватиме на використання ефективних юридичних прийомів, у стані передбачати найближчі позитивні результати реалізації ним норм права. Тільки за цих умов правова поведінка суб'єктів охорони державних кордонів тяжітиме до правомірності;

- залежність правової поведінки суб'єктів охорони державних кордонів від реальної правової дійсності, що склалася у досліджуваній вузько специфічній правоохоронній сфері. Суб'єкт, виконуючи свої повноваження, керується не тільки приписами правових норм, що регламентують його діяльність, а і загальним станом правозастосовної практики, загальною атмосферою службової діяльності, що склалася у конкретному підрозділі. Як відомо, соціальна дійсність, оточення тощо, формує особу фахівця і відповідно впливає на моделювання його правової поведінки в цілому і конформістської (приспосовницької) правомірної поведінки зокрема. Тому чим досконаліша правова дійсність (атмосфера) і, насамперед, правозастосовна практика, тим більше правова поведінка суб'єктів охорони державних кордонів тяжітиме у бік правомірності. І навпаки, – порушення законності у правозастосовній сфері, відступ від вимог закону спотворює правову дійсність, що в свою чергу деформує правову свідомість військовослужбовців і працівників Держприкордонслужби, нейтралізує їх віру в силу права [1, с. 84];

- специфічною ознакою правової поведінки суб'єктів охорони державних кордонів є також її залежність від матеріального забезпечення діяльності зазначених суб'єктів та належного соціального захисту їх з боку держави. Якісне матеріальне забезпечення створює належні умови виконання службових завдань, сприяє оперативному реагуванню на будь-які посягання на недоторканість державних кордонів, формує у військовослужбовців та працівників Держприкордонслужби стійку позитивну правову поведінку. Всебічний соціальний захист суб'єктів охорони державних кордонів (наявність житла,

достатньої заробітної плати, ефективної охорони здоров'я, дошкільних закладів, організація побуту тощо) також сприяє формуванню високої професійної правосвідомості і культури, а відповідно – і позитивної правової поведінки зазначених суб'єктів;

- насамкінець варто наголосити на зумовленості правової поведінки суб'єктів охорони державних кордонів якістю контролю за їх діяльністю (що має ґрунтуватися на принципах об'єктивності, законності, справедливості тощо) з боку посадових осіб Адміністрації Держприкордонслужби та регіональних управлінь Держприкордонслужби України, на яких чинним законодавством покладено обов'язок здійснення такого контролю. Наявність якісного системного відомчого контролю за діяльністю суб'єктів-виконавців сприяє формуванню стійкої правової поведінки, в структурі якої значно переважає правомірна поведінка.

Проте наявність щойно окреслених нами специфічних ознак правової поведінки суб'єктів охорони державних кордонів не заперечує притаманності цьому типу правової поведінки і загальних ознак, які достатньо повно висвітлені в багатьох наукових джерелах. Так, В. Кудрявцев, Р. Мухаєв, В. Оксамитний, С. Олейников, І. Погрібний, Н. Пьянов, та ін. дослідники серед загальних ознак правової поведінки в тій чи іншій інтерпретації називають її соціальну значимість, підконтрольність волі особи, чітку регламентацію її нормами права, контрольованість державою, здатність викликати юридичні наслідки тощо [5;10; 2; 7].

Ці та інші ознаки однаковою мірою характеризують і правову поведінку суб'єктів охорони державних кордонів.

Висновки. Підсумовуючи викладене, варто зауважити, що правова поведінка суб'єктів охорони державних кордонів, як і правова поведінка будь-яких інших суб'єктів правоохоронної діяльності, проявляється у різних формах: правомірна і неправомірна (протиправна), зловживання правом, а також у формі об'єктивно-неправомірної поведінки. Тому правова поведінка буде тим якіснішою, чим більшу питому вагу в ній посідатиме правомірна поведінка, а протиправна поведінка – найменшу частку серед названих форм.

Таким чином, правова поведінка суб'єктів охорони державних кордонів є специфічним типом правової поведінки спеціального правоохоронного органу, в якості якого виступає Державна прикордонна служба України. Зазначена правова поведінка, окрім загальних типових ознак, характеризується і низкою специфічних рис, що виокремлюють її у самостійний тип. Одним з головних завдань Держприкордонслужби України є максимальне звуження частки протиправної поведінки серед суб'єктів охорони державних кордонів і належне сприяння поширенню та популяризації правомірної поведінки серед особового складу відомства.

Список використаних джерел

1. Воронова В. І. Особливості правової поведінки в умовах становлення громадянського суспільства / В. І. Воронова // Вісник Харк. нац. ун-ту. ім. В. Н. Каразіна – № 819. – 2008. – С. 83-88.
2. Загальна теорія держави і права: підручник [для студ. юрид. вищих навч. закл.] / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.] / за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків :Право 2009. – 584 с.
3. Концепція розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року //Указ Президента України № 546 від 19 червня 2006 р. – [Електронний

- ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=546/2006> (дата звернення – 12.12.11р.).
4. Крижановський А. Ф. Правова поведінка в понятійно-категоріальному зрізі теоретичної і прикладної юриспруденції / А. Ф. Крижановський // Південноукраїнський правничий часопис. – № 2. – 2010. – С. 67-69.
  5. Кудрявцев В. Н. Правовое поведение: норма и патология / В. Н. Кудрявцев. – М. : Наука, 1992. – 287 с.
  6. Кудрявцев В. Н. Современная социология права / В. Н. Кудрявцев, В. П. Казимирчук. – М., 1995. – 215 с.
  7. Погрібний І. М. Характерні ознаки правової поведінки / І. М. Погрібний, Ю. В. Баландіна // Південноукраїнський правничий часопис. – № 2. – 2008. – С. 54-55.
  8. Про державну прикордонну службу України: Закон України від 3.04. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України – 2003. – № 27. – ст. 208 // ВВР – 2011. – № 32. – Ст. 316.
  9. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник / О. Ф. Скакун. – Харьков : Консум, 2000. – 703 с.
  10. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

Ганьба О. Б. Особенности правового поведения субъектов охраны государственных границ

В статье исследуются вопросы правового поведения субъектов охраны государственных границ, его специфические черты и значение в деятельности Государственной пограничной службы Украины.

Ключевые слова: *правовое поведение, специфические черты, субъекты охраны государственных границ, особенности правового поведения.*

Gan'ba O. B. Legal behavior peculiarities of the subjects of the state borders protection

The problems of legal behavior of the subjects of the state borders protection, their specific features and its importance in the activity of the State Border Guard service of Ukraine have been investigated in the article.

Key words: *legal behavior, specific features, subjects of the state borders protection, peculiarities of the legal behavior.*

